

УДК 343.8:341.42(477)

К.В. ЮРТАЄВА, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6096-2020>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/D-1818-2016>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ВИРОКУ ІНОЗЕМНОГО СУДУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Ключові слова: виконання вироку, виконавча юрисдикція країни, міжнародне співробітництво в кримінальних справах, визнання вироку, передача засудженої особи

На сьогодні питання забезпечення правосуддя як на міжнародному, так і на національному рівні мають пріоритетне значення для побудови ефективної системи міжнародних відносин, забезпечення формування демократичного правового суспільства на рівні конкретної країни, встановлення пріоритетності принципів верховенства права, невідворотності покарання та забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Одним із важливих правових інструментів забезпечення правосуддя, який нещодавно з'явився у вітчизняному праві, є інститут виконання в Україні вироку іноземного суду. Він носить комплексний характер та охоплює норми міжнародного, кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права. Формування цього правового інституту відбувалося не одночасно та є незавершеним й на теперішній час.

Питанням виконання в Україні вироку іноземного суду приділяли увагу дослідники різних галузей правової науки. Процесуальні питання виконання в Україні вироку іноземного суду були досить детально досліджені у працях Я.І. Тростянської (2011) [1] та А.В. Підгородинської (2012) [2]. Суміжні питання видачі осіб та врахування кримінально-

правових наслідків вчинення злочину за межами України висвітлювали в своїх дослідженнях такі українські вчені, як В.І. Антипов, В.І. Борисов, В.О. Іващенко, М.Й. Коржанський, О.І. Моїсєєв, В.О. Навроцький, А.О. Пінаєв, Ю.А. Пономаренко, Н.П. Свистуленко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та інші. Проте у кримінально-правовому аспекті правові підстави виконання в Україні вироку іноземного суду на сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженими, що викликає необхідність їх докладного аналізу та тлумачення. Тому метою статті є аналіз генезису, сутності та перспектив розвитку положень про виконання в Україні вироку іноземного суду за кримінальним правом України.

Уперше положення про виконання в Україні вироку іноземного суду було законодавчо закріплено у Главі 46 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3]. Однак стверджувати, що вказані правові положення є абсолютно новими для вітчизняної правової системи було би невірним. До їх законодавчого закріплення процедура виконання вироку іноземного суду здійснювалась на підставі багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України в рамках виконання нею своїх міжнародних зобов'язань. До вказаних міжнародно-правових угод слід віднести наступні документи:

1) Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р., ратифікована Україною 26.09.2002 р. та яка набула чинності для нашої країни 12.06.2003 р. [4];

2) Конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в країні, громадянами якої вони є 1978 р. [5], правонаступницею якої Україна є згідно ст.7 Закону України «Про правонаступництво України» [6];

3) Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 р., ратифікована Україною 22.09.1995 р. та яка набула чинності для нашої країни 01.01.1996 р. [7];

4) Додатковий протокол до Конвенції про передачу засуджених осіб 1997 р., ратифікований Україною 03.04.2003 р. та який набув

чинності для нашої країни 01.11.2003 р. У вказаному міжнародно-правовому документі встановлені додаткові правила щодо виконання вироків іноземних судів у випадках, коли засуджена особа втекла з держави винесення вироку в державу свого громадянства, та якщо засудженій особі вироком призначено вигнання або депортацію після відбування покарання [8];

5) двосторонні міжнародні договори України про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, укладені Україною з понад десятком зарубіжних країн – Узбекистаном, Азербайджаном, Бразилією, Казахстаном, Вірменією, Грузією, Китаєм, Сенегалом, Таджикистаном, Іраном, КНДР, Туркменістаном та Лівією.

Таким чином міжнародно-правова база в питанні виконання в Україні вироку іноземного суду є досить широкою. За даними Міністерства Юстиції України, виходячи з наявної практики, застосування судами України положень Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. є найбільш поширеним [9]. На сьогодні учасниками Конвенції є 47 країн Ради Європи та 20 країн, що не є членами Ради Європи [10].

У 2013 р. інститут виконання вироку іноземного суду вперше було закріплено в законі України про кримінальну відповідальність шляхом затвердження нової редакції ст.10 КК України (далі – КК України). Зазначені зміни були спрямовані на приведення термінології, яка використовується у законодавчих актах України, у тому числі, й КК України, у відповідність до понятійного апарату КПК України [11]. Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство в питанні регламентації виконання іноземного суду йшло попереду кримінально-правових норм. Закріплення у ч.4 ст.10 КК України правової підстави виконання в Україні вироку іноземного суду стало необхідним та логічним кроком, оскільки відповідно до ч.3 ст.3 КК України всі кримінально-правові наслідки вчинення злочинного діяння мають бути визначені в КК України.

Положення ч.4 ст.10 КК України щодо виконання в Україні вироку іноземного суду є правовою підставою застосування виконавчої

юрисдикції країни. Зазначена підстава на практиці може охоплювати декілька різних за своїм змістом випадків: 1) визнання та виконання в Україні вироку іноземного суду; 2) передачу засудженого іноземним судом громадянина України для відбування покарання в Україні.

Перший із зазначених випадків має місце, коли країна винесення вироку не може встановити ефективну кримінально-правову юрисдикцію щодо засудженої особи або вважає її встановлення недоцільним та звертається до України як країни фактичного перебування особи з метою виконання винесеного нею вироку в рамках здійснення міжнародної правової допомоги. Відповідно до Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р. метою застосування вказаної підстави виконання в Україні судових вироків є проведення спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства, використання сучасних та ефективних методів боротьби зі злочинністю у міжнародному масштабі та сприяння реабілітації правопорушників.

Детальний аналіз підстав визнання та виконання в Україні вироку іноземного суду передбачає дотримання низки умов. По-перше, відповідно до ч.1 ст.602 КПК України вказана підстава визнання та виконання вироку іноземного суду в Україні реалізується лише у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Зокрема, ст.5 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р. встановлює, що держава винесення вироку може запитати іншу договірну державу виконати санкцію лише якщо виконано одну чи більше з наступних умов:

(а) якщо засуджена особа постійно проживає в іншій Державі;

(б) якщо виконання санкції в іншій Державі вірогідно покращить перспективи соціальної реабілітації засудженої особи;

(с) якщо, в разі коли санкція передбачає позбавлення волі, санкція може бути викона-

на після виконання іншої санкції, що передбачає позбавлення волі, яку засуджена особа відбуває чи має відбути в іншій Державі;

(d) якщо інша Держава є Державою походження засудженої особи і заявила про своє бажання прийняти відповідальність за виконання такої санкції;

(e) якщо вона вважає, що вона сама не може виконати санкцію, навіть за допомогою видачі, а інша Держава може [4].

Стаття 6 вказаної Конвенції також передбачає низку умов, за наявності хоча б однієї з яких запитувана країна може відмовитися від виконання запиту про визнання та виконання вироку іноземної держави. Серед останніх зокрема можна зазначити вчинення діяння поза територією запитуючої держави, закінчення строків давності виконання вироку тощо [4].

Наступною суттєвою умовою визнання та виконання в Україні вироку іноземної держави, закріпленою як у міжнародних конвенціях, так і в ч.4 ст.10 КК України, є визнання діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок судом іноземної держави, злочином згідно з КК України або визначення того, що вказане діяння було б злочином у разі його вчинення на території України. Вказане положення є одним з різновидів закріплення загальновизнаного міжнародною спільнотою принципу подвійної кримінальності, який є елементом правозахисного механізму міжнародної співпраці країн з кримінальних питань. У наукових джерелах цей принцип також називають принципом подвійного інкримінування [12, с.51–62], подвійної злочинності [13, с.401–453], подвійної підсудності [14, с.9] тощо.

Зосередимося на закріпленні принципу подвійної кримінальності в ч.4 ст.10 КК України. КК України наслідує найбільш ліберальний підхід до визначення принципу подвійної кримінальності, вперше сформульований на Десятому конгресі міжнародного права у 1969 р. у Римі. У п.4 Резолюції конгресу було запропоновано розглядати правило подвійної кримінальності «*in abstracto*», відповідно до якого для видачі достатньо того, що діяння

криміналізовано як злочин [15]. Норми українського закону про кримінальну відповідальність при виконання вироків іноземних судів не потребують повної тотожності назви злочину або елементів його складу. Достатньо визнання діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, злочином відповідно до КК України або засвідчення того факту, що воно було б злочином у разі його вчинення на території України. Вказівка застосування положення ч.4 ст.10 КК України до діянь, які були б злочином у разі їх вчинення на території України, стає важливою під час виконання вироків іноземних судів щодо злочинів проти національної безпеки держави, проти авторитету державних органів та злочинів у сфері службової діяльності, тобто злочинів, пов'язаних з антидержавною діяльністю. Щодо вказаних випадків встановлення зазначеного правила, на нашу думку, є оправданим з точки зору забезпечення принципу невідворотності покарання. У той же час це не позбавляє Україну права відмовитися від виконання вироку іноземного суду, якщо буде встановлено, що злочин, за який винесено вирок, має політичний характер або є підстави вважати, що винесення вироку чи його суворість обумовлені расовими, релігійними, національними міркуваннями чи політичними переконаннями (п. b, c ст.5 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р.) [4].

Іншим важливим моментом є встановлення факту того, що діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок судом іноземної держави, визнавалося злочином в Україні на момент його вчинення, а не лише на момент розгляду відповідного запиту іноземної держави. Такий підхід обумовлений положеннями про дію КК України в часі, а саме визначенням часу вчинення злочину (ч.2 ст.4 КК України) та неприпустимістю зворотної дії закону про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи (ч.2 ст.5 КК України).

По-друге, згідно ст.2 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р. визнання та виконання вироків іноземних судів можливо не за всі злочини, а лише за ті, санкції яких включають позбавлення волі, штраф та конфіскацію або позбавлення прав [4]. Таким чином визнання та виконання вироку іноземного суду можливо лише за наявності відповідної міжнародної багатосторонньої або двосторонньої угоди із запитуючою країною, лише щодо злочинів, санкції яких передбачають визначені міжнародними нормами види покарань, і лише за наявності підстав для задоволення запиту, передбачених цією угодою та нормами законодавства України. Лише після встановлення всіх необхідних умов визнання вироку іноземного суду запит може бути переданий для виконання до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місце проживання чи останнє відоме місце проживання засудженої особи, або місце перебування майна такої особи.

Другий випадок виконання в Україні вироку іноземного суду полягає у передачі засудженого іноземним судом громадянина України для відбuvання покарання в Україні. Він пов'язаний з перебуванням засудженої особи поза межами України та необхідністю встановлення правових підстав її передачі для відбuvання покарання в Україні. Згідно ч.1 ст.3 Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. вказана підстава виконання вироку іноземного суду може бути застосована лише до особи, яка є громадянином приймаючої країни [7]. Згідно преамбули цієї Конвенції цілями такого співробітництва між країнами є забезпечення правосуддя та соціальної реабілітації засуджених осіб, а також надання іноземцям можливості відбuvати призначене їм покарання у виді позбавленні волі в своїй країні. Таким чином соціально-корегуюча та гуманістична складові є генеральними для цього виду виконання вироку іноземного суду. Втім вбачається доцільним передбачення можливості застосування вказаного положення й до осіб без громадянства, що постійно

проживають в Україні. На нашу думку, така позиція виглядає послідовною, оскільки Україна у ч.1 ст.7 КК поширює свою персональну кримінальну юрисдикцію щодо вказаних осіб, фактично прирівнюючи їх до власних громадян. На користь встановлення рівності громадян та осіб без громадянства, що постійно проживають у країні виконання вироку, в можливості відбuvати покарання в звичному їм соціокультурному середовищі також висловлювався О.І. Бойцов [13, с.368]. На теперішній час таке положення безпосередньо не закріплене ані на міжнародному, ані на національному рівнях. Проте відповідно до ч.4 ст.3 Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. країна-учасниця у будь-який час може у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи надати власне визначення терміну «громадянин» для цілей цієї Конвенції [7], включивши до нього осіб без громадянства, що постійно проживають у цій країні. На сьогодні Україна з такими заявами до Генерального секретаря Ради Європи не зверталася.

Іншими обов'язковими умовами передачі засудженого є: остаточність винесеного вироку; встановлення того, що на час отримання запиту про передачу засуджена особа має відбuvати покарання впродовж якнайменш шести місяців або якщо їй винесено вирок до ув'язнення на невизначений строк; наявність згоди на передачу засудженої особи, держави винесення вироку і держави виконання вироку; задоволення правила подвійної кримінальності. Зазначені умови передачі засудженого для виконання вироку іноземного суду повністю відтворені в ч.1 ст.606 КПК України. Слід зазначити, що у цьому випадку КПК України закріплює принцип подвійної кримінальності більш вузько (передача можлива лише за злочин, за вчинення якого може бути призначено покарання у виді позбавлення волі), що є зрозумілим, враховуючи, що видача засудженого можлива лише для виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі. Крім того у випадку передачі засудженої іноземним судом особи для відбuvання покарання в Україні чинне кримінальне про-

цесуальне законодавство не вимагає обов'язкової наявності міжнародної угоди між країнами. Згідно ч.2 ст.602 КПК України у разі відсутності міжнародного договору можливе пряме застосування положень Глави 46 КПК України.

Завершуючи аналіз кримінально-правових підстав виконання вироку іноземного суду, слід зробити наступні висновки: інститут виконання в Україні вироку іноземного суду є комплексним правовим утворенням, застосування якого можливе за умови досконалого знання не лише чинного національного законодавства, а й чинних для України міжнародно-правових норм. Правильне тлумачення не тільки процесуального порядку виконання вироку іноземного суду, а і його кримінально-правових підстав дозволить уникнути помилок під час правозастосовної діяльності, забезпечити стабільність у процесі міжнародного співробітництва, гарантувати неухильне дотримання прав та свобод людини та громадянина в процесі їх виконання. Подальшого дослідження потребують кримінально-правові підстави виконання в Україні вироку міжнародної судової установи, які також передбачені у ч.4 ст.10 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тростянська Я. І. Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Я. І. Тростянська. – Київ, 2011. – 23 с.
2. Підгородинська А. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. В. Підгородинська. – Одеса, 2012. – 20 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим дос-

тупу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

4. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_341/print1433875311035261.

5. Конвенция о передаче лиц, осужденных к лишению свободы, для отбывания наказания в государстве, гражданами которого они являются 1978 г. // Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Вып. XXXV. – М., 1981. – С. 181–185.

6. Закон України «Про правонаступництво України» : від 12.09.1991 р., № 1543–ХІІ // ВВР України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.

7. Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_025.

8. Додатковий протокол до Європейської Конвенції про передачу засуджених осіб 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_335.

9. Роз'яснення Міністерства Юстиції України «15-річний досвід виконання Україною Конвенції про передачу засуджених осіб» : від 03.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nr001323-12>.

10. Chart of signatures and ratifications of Treaty 112. Convention on the Transfer of Sentenced Persons. Status as of 21/06/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/112/signatures?p_auth=axO7Fsnh.

11. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» : від 16.05.2013 р., № 245–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45166.

12. Сафаров Н. А. Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории

и практики / Н. А. Сафаров. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 416 с.

13. Бойцов А. И. Выдача преступников / А. И. Бойцов. – СПб. : Издательство Р. Асланова – Юридический центр Пресс, 2004. – 795 с.

14. Минкова Ю. В. Принципы института

выдачи (экстрадиции) в международном праве : монография / Ю. В. Минкова. – М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 2002. – С. 86.

15. X Congress International de Droit Penal. Les Problemes Actuels de Extradition // Rev. Int'l de Droit Penal. 1970. – Vol. 41. – № 12.

Юртаєва К. В. Особливості виконання вироку іноземного суду за кримінальним правом України / К. В. Юртаєва // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 289–294 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_53.pdf

Окреслено процес становлення норм про виконання в Україні вироку іноземного суду. Визначено та проаналізовано два різні за своїм змістом випадки виконання в Україні вироку іноземного суду, які мають відмінні підстави та мету застосування, осіб та діяння щодо яких вони можуть бути застосовані.

Юртаева К.В. Особенности исполнения приговора иностранного суда по уголовному праву Украины

Дана характеристика процесса становления норм об исполнении в Украине приговора иностранного суда. Определено и проанализировано два разных по своему содержанию случая исполнения в Украине приговора иностранного суда, которые имеют разные основания и цели их применения, лиц и деяния в отношении которых они могут быть применены.

Yurtayeva K.V. Peculiarities of Execution of Criminal Judgment of a Foreign Court According to Criminal Law of Ukraine

It characterizes the process of formation of the norms on execution of criminal judgment of a foreign court in Ukraine. It ascertains and analyses two different types of execution of criminal judgment of a foreign court in Ukraine, which differ in bases and objectives of their application, in persons and acts they can be applied to.